

b) Külföldi irodalom.

Hahn: Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche. Dritte, vielfach veränderte und vermehrte Aufl. Mit einem Anhang von Prof. Dr. A. Harnack in Berlin, Breslau (Morgenstern) 1887. XVI, 412. l. Ára 6.50 márka.

Az őskeresztyén hitvallások kritikailag megtisztult gyűjteménye e mű, a melyről e kérdés egyik legalaposabb ismerője, az erlangeni Zahn méltán mondotta, hogy «annak egy lelkésznek könyvtárából sem volna szabad hiányoznia». Harnack és Zahn mellett még a régebbi Caspari és újabban Kattenbusch. Bratke és Jacobi egyik legalaposabb ismerője az őskeresztyénség eme leghomályosabb korszakának.

Az őskeresztyén hitvallások történetének két évtizeden át folytatott kutatása eredményével van itt dolgunk, mely úgy a symbolikának és a dogmatörténetnek, mint az egyháztörténetnek sok eddig homályban maradt kérdését tisztázza. Az előző kiadásokkal (1842. és 1877.) szemben 190 lapnyi terjedelemben növekedett e gyűjtemény, a melyhez Harnack berlini tanár, az ismert nevű egyház- és dogmatörténettudós egy igen értékes függelékkel csatolt az első két század római symbolumának történetéről. Ennyiben mint dogmatörténeti forrásgyűjtemény is igen becses, s tájékoztatást nyújt az apostoli hitvallás keletkezésének és érvényének nem rég sok izgalommal vitatott kérdésében.

Gyűjteményünk közelebbről ismerteti az ősker. keresztelési symbolum történetét, vagyis bemutatja a hitszabályok legrégibb formuláit és az egyes ősker. tanítók hitformuláit, a mint azokat részint igazhitűségük beigazolásául, részint pedig az eretnekség vádjának elhárításául felállították az egyházban. E formulák az egyes vidékek és tanítók szerint igen változók voltak, azért azonban a vallási substantia teljesen egy és azonos e különféle alakokban. Ilyeneket találunk Irenaeus, Tertullian, Origenes, Justin, Marcellus és más egyházi atyák és apologéták írataiban. A hitszabályok, mint az apostoli üdvtanok rövid összefoglalásai, az őskeresztyén egyház hittudatát fejezik ki, s a keresztyén hitnek zsinórmértékeül szolgáltak a nagyszámú eretnekek tévelygésével szemben s a Szentírással való megegyezésük különös tekintélyt kölcsönözött nekik az egyházban. E hitszabályok különben rendszeresebb kibővítései s tanfogalmi meghatározásai a rövid keresztelési symbolumnak, a melyről már Máté 28, 19 tesz említést.

E gyűjteményes munka beosztása a következő: Az első szakasz «a legrégebbi egyház regula fideijét» ismerteti 15 különböző alakjában; a 2-ik az őskeresztény egyház keresztelési symbolumát közli különféle keleti és nyugati formáiban s különböző nemzetiségű alakjaiban; a 3-ik közli az egyetemes symbolumokat a niceaitól kezdve az athanásiánusig; a 4-ik a partikuláris zsinatok symbolumait foglalja össze s végül az 5-ik az ú. n. privátsymbolumokat közli különféle szövegekben. Nagy gondnal és fáradsággal vannak ezek összegyűjtve az őskereszténység irodalmából, s mint ilyen Hahn műve elsőrangú forrásmű és segédkönyv az őskeresztény egyház hitvallástalkotó tevékenységének megismeréséhez.

Egy ügyesen összeállított tájékoztató jegyzék csak megkönnyíti a testes kötet használatát. Ss. M.

Graul: Die Unterscheidungslehren der verschiedenen christlichen Bekenntnisse im Lichte der heiligen Schrift. Nebst Darlegung der Bedeutsamkeit und der Zusammenhanges reiner evangelischer Lehre und einem Abriss der hauptsächlichsten ungesunden religiösen Richtungen in der evangelischen Christenheit. 12. verb. und vielfach neubearbeitete Aufl. Herausg. von dr. Reinhold Seeberg ord. Prof. der Theologie in Erlangen. Leipzig (Dörffling & Franke) 1896. 210 lap. Ara 1.60 márka.

E könyvecske legelső kiadása 1845-ben jelent meg. Első öt kiadását írta Graul, missziói direktor Lipcsében rendezte sajtó alá. Halála után a többi kiadásokat Harnack erlangeni és dorpati tanár tete közé, az utolsóval, a 12-ikkel Seeberg erlangeni tanár ajándékozta meg a theol. irodalmat.

Nem polemikus vagy symbolikus művel van itt dolgunk. E tájékoztató kalauzról méltán mondhatja írójá, hogy «olajága és békegalambja» akar lenni a különféle ker. egyházfelekezeteknek. Újabb javított és teljesen átdolgozott kiadására igen nagy szükség volt. Hiszen írójá 1861-ben még mitsem tudott az újabb katholicizmust teljesen átalakító vatikáni zsinatról, s idejében még Pio nono ült a pápai trónon. Egészen új részletek a műben: a pápa családokozhatatlansága (85—87. l.), a vatikáni zsinat és az ó-katholicismus*(88—90. l.), a görögkeleti egyház alapjellege (97—103. l.), az unió története (132—135. l.), s új részletek a prot. szektákról szóló fejtegetések (174—197. l.). A mai pápás katholicismus ismertetésénél a műnek különben irónikus jellege mellett is erősebb polemikai színezést kölcsönöz a poklokra való alászállás (110—112. lap.), a szentek (46. l.), Mária (48—49. l.), az ultramontán csudahit (57—59. l.), s az életideál (66—69. l.) cz. fejezet.

Ez alaposan tájékoztató kalauz kevésbé a tudósoknak, mint inkább a hívő gyülekezetnek szól. Gyakorlati szükséglet akar pótolni. Az evan-